

TASHABBUSLI BUDJET LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHNING HUDUDIY XUSUSIYATLARI

**Saparov Ilyos
Xudaymurotovich**

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy
universiteti mustaqil izlanuvchisi
E-mail: isaparov@senat.uz*

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston Respublikasida tashabbusli budjet loyihalarini moliyalashtirishning hududiy xususiyatlari, mahallalar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar, infratuzilma ehtiyojlari va aholi ishtirokining moliyalashtirish jarayoniga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, hududlarning imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda mablag'larni taqsimlash, loyihalar samaradorligini oshirish hamda shaffoflikni ta'minlash bo'yicha takliflar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: tashabbusli budjet, hududiy xususiyatlar, mahalla, davlat budjeti, mahalliy budjet, infratuzilma, moliyalashtirish, fuqarolar ishtiroki, hududiy tenglik, shaffoflik, jamoatchilik nazorati.

Davlat budjeti mablag'larini aholi ehtiyojlariga muvofiq taqsimlash va hududlarda mavjud ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda tashabbusli budjet muhim vosita hisoblanadi. Ushbu mexanizm fuqarolarga o'z mahallasidagi muammolarni ilgari surish, loyihalar bo'yicha ovoz berish va jamoat infratuzilmasini yaxshilash jarayonida ishtirok etish imkonini beradi.

Biroq mamlakat hududlari iqtisodiy salohiyati, aholi soni, infratuzilmaning rivojlanganlik darajasi va ehtiyojlari bilan farq qiladi. Shu sababli tashabbusli budjet loyihalarini moliyalashtirishda hududiy xususiyatlarni hisobga olish alohida ahamiyat kasb etadi.

Hududiy xususiyatlar, avvalo, mahallalarning ijtimoiy-iqtisodiy holatida namoyon bo'ladi. Ayrim hududlarda ichki yo'llarni ta'mirlash, ichimlik suvi ta'minotini yaxshilash va elektr infratuzilmasini yangilash ustuvor bo'lsa, boshqa hududlarda maktablar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, tibbiyot muassasalari yoki jamoat joylarini ta'mirlashga ehtiyoj yuqori bo'lishi mumkin.

Demak, loyihalarni moliyalashtirishda barcha hududlarga bir xil yondashish emas, balki mavjud muammolar va aholining ehtiyojlarini tahlil qilish muhimdir.

Moliyalashtirishga ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri — aholi soni va joylashuv xususiyatlaridir. Aholi zich yashaydigan hududlarda infratuzilmadan foydalanuvchilar soni ko'p bo'lishi mumkin, olis yoki tarqoq joylashgan aholi punktlarida esa xizmatlarni yetkazib berish xarajatlari yuqoriroq bo'lishi ehtimoli mavjud.

Shu bois loyihalarni baholashda faqat ovozlar soni yoki loyiha qiymatini emas, balki loyiha qancha aholiga xizmat qilishi, muammoning dolzarbligi va hududning geografik sharoitlarini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

Shahar va qishloq hududlarining ehtiyojlari ham bir-biridan farq qilishi mumkin. Shaharlarda piyodalar yo‘laklari, ko‘cha yoritish tizimi, jamoat joylari va transport infratuzilmasiga oid tashabbuslar dolzarb bo‘lsa, ayrim qishloq hududlarida ichimlik suvi, ichki yo‘llar, drenaj va elektr ta‘minoti bilan bog‘liq masalalar ustuvor bo‘lishi mumkin. Biroq bu farqlar umumiy qoida sifatida emas, har bir hudud bo‘yicha aniq ma‘lumotlar asosida baholanishi lozim.

Tashabbusli budget loyihalarini moliyalashtirishda mahalliy budgetlarning imkoniyatlari ham muhim omildir. Hududlarning daromad bazasi va xarajat majburiyatlari bir xil bo‘lmagani sababli, qo‘shimcha mablag‘ talab qiladigan loyihalarni amalga oshirish imkoniyatlari ham farqlanishi mumkin.

Shu munosabat bilan hududiy moliyalashtirish mexanizmlari ishlab chiqilganda mahalliy budgetlarning holati, davlat tomonidan ajratiladigan mablag‘lar va loyihaning uzoq muddatli saqlash xarajatlari o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqilishi kerak.

Aholining tashabbusli budgetdagi ishtiroki ham hududlar kesimida turlicha bo‘lishi mumkin. Axborotdan foydalanish imkoniyati, raqamli savodxonlik, mahalla faolligi va loyihalar haqidagi ma‘lumotlarning tarqalishi fuqarolarning ovoz berish hamda tashabbus ko‘rsatish darajasiga ta‘sir qilishi mumkin.

Shuning uchun aholining faolligini faqat ovozlar soni bilan baholash yetarli emas. Fuqarolarga tushunarli axborot berish, loyihalarning mazmunini ochiq tushuntirish va turli ijtimoiy guruhlarining ishtirokini qo‘llab-quvvatlash muhim hisoblanadi.

Moliyalashtirishning hududiy xususiyatlarini hisobga olishda shaffoflik va adolat tamoyillari ustuvor bo‘lishi lozim. Mablag‘larni taqsimlash mezonlari oldindan belgilanishi, loyiha tanlash va moliyalashtirish qarorlari asoslantirilishi hamda tegishli ma‘lumotlar jamoatchilik uchun ochiq bo‘lishi kerak. Bu hududlar o‘rtasida mablag‘lar taqsimotiga nisbatan ishonchni oshiradi va subyektiv qarorlar xavfini kamaytiradi.

Tashabbusli budget loyihalarini hududiy ehtiyojlarga mos ravishda moliyalashtirish uchun bir qator amaliy choralarni amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Birinchidan, mahallalar kesimida infratuzilma holati, aholi soni, ijtimoiy ehtiyojlar va mavjud xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni muntazam yangilab borish zarur.

Ikkinchidan, loyihalarni baholashda aholi tomonidan berilgan ovozlar bilan birga, muammoning jiddiyligi, foyda oluvchilar soni va kutilayotgan ijtimoiy natijalarni ham hisobga olish lozim.

Uchinchidan, moliyaviy imkoniyatlari cheklangan yoki infratuzilma ehtiyojlari yuqori bo‘lgan hududlar uchun qonunchilik doirasida qo‘shimcha qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini ko‘rib chiqish mumkin. Bunday yordam aniq mezonlar asosida berilishi, uning sabablari ochiq ko‘rsatilishi va mablag‘larning maqsadli ishlatilishi nazorat qilinishi kerak.

To‘rtinchidan, loyihalarni amalga oshirishdan keyin ularning sifati, xizmat ko‘rsatish muddati va aholi ehtiyojlariga ta‘sirini baholash tizimini kuchaytirish zarur.

Beshinchidan, “Ochiq budget” portali va boshqa rasmiy axborot vositalarida loyihalar haqidagi ma’lumotlarni tushunarli shaklda taqdim etish lozim. Bunda loyiha qiymati, moliyalashtirish manbalari, bajarilish bosqichi, mas’ul tashkilotlar va yakuniy natijalar ko’rsatilishi maqsadga muvofiq. Ochiq ma’lumotlar fuqarolarga loyihalarni kuzatish, taqqoslash va aniqlangan kamchiliklar haqida xabar berish imkonini kengaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, tashabbusli budget loyihalarini moliyalashtirishda hududiy xususiyatlarni hisobga olish mablag’lardan samarali foydalanish va aholi ehtiyojlariga mos qarorlar qabul qilishning muhim shartidir.

Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy holati, aholi soni, infratuzilma muammolari, mahalliy budget imkoniyatlari va fuqarolar ishtiroki birgalikda tahlil qilinishi kerak. Moliyalashtirish mezonlarining ochiqligi, hududiy ehtiyojlarga mos yondashuv va jamoatchilik nazorati kuchaytirilsa, tashabbusli budget tizimining samaradorligi hamda fuqarolarning davlat boshqaruviga bo’lgan ishonchini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ochiq budget” axborot portali.
<https://openbudget.uz>
2. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Rasmiy veb-sayt.
<https://gov.uz/oz/imv>
3. O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
<https://lex.uz>
4. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi. O‘zbekistonda tashabbusli budget amaliyoti sharhi.
<https://www.undp.org/uz/uzbekistan/publications/ozbekistonda-tashabbusli-byudjet-amaliyoti-sharhi>